

DE BEOEFENING VAN DE NIEUWSTE GESCHIEDENIS
IN DE BELGISCHE UNIVERSITEITEN EN
WETENSCHAPPELIJKE INSTELLINGEN SINDS 1945

DOOR

EMIEL LAMBERTS

Gewoon Hoogleraar, K.U.Leuven

Zoals reeds werd vermeld in de bijdrage van R. Aubert steeg de historiografische produktie met betrekking tot de Nieuwste Geschiedenis in opvallende mate in de laatste decennia. R. Van Eenoo verstrekt hier meer concrete gegevens over: op het terrein van de Nieuwste Geschiedenis verschenen in België tijdens het jaar 1970 650 boeken en tijdschriftartikelen, in 1985 ongeveer 920, in 1990 minstens 1200. In dat laatste jaar bedroeg het marktaandeel van de Nieuwste Geschiedenis zowat 50 % van de totale historische produktie, de algemene overzichtswerken en de hulpwetenschappen inbegrepen. Wat de thematiek betreft: ruim een derde van de publikaties in 1990 handelde over politieke geschiedenis, tien procent over de wereldoorlogen, telkens vijftien procent over de economische, sociale en culturele geschiedenis, terwijl de religieuze geschiedenis het moest stellen met vijf procent.¹

Een opvallend gegeven is dat een aanzienlijk deel van de historische produktie over de Nieuwste Tijd het werk is van amateur-historici. Veel publikaties zijn het resultaat van vlijtig maar erg onkritisch en anekdotisch amateurswerk, wat niet betekent dat zij zonder verdiensten zouden zijn. Zij bevatten dikwijls heel wat detailinformatie of relevante maar weinig gestructureerde gegevens. Daarnaast valt het op dat het universitair personeel ondervertegenwoordigd is in de lijst van de auteursnamen. Dit wijst op een structureel probleem. De universitaire vakgroepen, die de

1. R. VAN EENOO m.m.v. E. LAMBERTS en E. WITTE, "Deelrapport over de Geschiedenis van de Nieuwste Tijd", in *Het historisch en kunsthistorisch onderzoek aan de Vlaamse universiteiten. Een dwarsdoorsnede*, V.I.R.-rapport (Brussel, 1993) 90.

belangrijkste centra van wetenschappelijk onderzoek zijn in België, blijken wel een belangrijke kwalitatieve bijdrage te leveren tot de geschiedschrijving van de Nieuwste Tijd – zij vormen de toekomstige beroepshistorici, verdiepen de methodologie en zetten de toon van het onderzoek – maar hun kwantitatieve productie blijft relatief beperkt. Hiervoor kunnen een aantal verklaringen aangereikt worden: de vakgroepen Nieuwste Geschiedenis zijn relatief laat tot ontwikkeling gekomen, zij zijn relatief gezien onderbestafd gebleven en zij zijn in feite het slachtoffer geworden van hun succes. Met een beperkte staf hebben zij een toevloed aan studenten moeten opvangen. Aan alle Belgische universiteiten kiest thans meer dan de helft van de studenten voor de richting Nieuwste Geschiedenis. Tussen 1947 en 1991 studeerden in België ruim 3 000 licentiaten in deze richting af.² Hun wetenschappelijke begeleiding werd waargenomen door een beperkt aantal professoren.³ Daardoor werd uiteraard het publikatieritme van het universitair personeel afgeremd. Daarnaast moet wel opgemerkt worden dat tal van licentiaatsverhandelingen aanleiding gaven tot waardevolle historische publikaties en dat de wetenschappelijke productie van de universitaire vakgroepen onder deze afgeleide vorm toch wel een behoorlijke omvang bereikte.

De voorafgaande vaststellingen doen geen afbreuk aan het gegeven dat de belangrijkste stimuli voor de historiografie van de Nieuwste Tijd vertrokken vanuit de universitaire vakgroepen. Een overzicht van de universitaire onderwijs- en onderzoekscentra levert enkele interessante inzichten op.⁴

DE UNIVERSITAIRE VAKGROEPEN

Voor het hele land zijn er zes afstudeerrichtingen Nieuwste Geschiedenis, drie in de Vlaamse Gemeenschap (de Katholieke Universiteit Leuven, de Universiteit Gent en de Vrije Universiteit Brussel) en drie in de Franse Gemeenschap (de Université catholique de Louvain, de Université de Liège en de Université libre de Bruxelles). De contemporanistiek werd na 1945 aanvankelijk vooral door Franstalige

2. R. VAN EENOO e.a., "Deelrapport", 88.

3. Bij wijze van voorbeeld: gedurende de periode 1986-1991 stonden zeven professoren aan de Vlaamse universiteiten in voor de begeleiding van 355 licentieverhandelingen. Eén hoogleraar superviseerde zelfs 110 verhandelingen. Zie R. VAN EENOO e.a., "Deelrapport", 111.

4. De vermelde gegevens zijn gebaseerd op een bevraging bij de respectieve vakgroepen en op R. VAN EENOO e.a., "Deelrapport", 92-95.

academici en studenten beoefend, maar na 1968, toen autonome Nederlandstalige universiteiten tot stand kwamen te Leuven en te Brussel, nam het aandeel van de Nederlandstalige academici en studenten snel toe. In de Nederlandstalige afstudeerrichtingen werden sinds 1980 65 % van de contemporanisten gevormd, aan de Franstalige 35 %.

Aan Vlaamse zijde leverde de vakgroep Nieuwste Geschiedenis van de Gentse universiteit (UG) onder de stimulerende leiding van J. Dhondt (+ 1972) een belangrijke bijdrage tot de ontwikkeling van de contemporanistiek in België. J. Dhondt creëerde tal van werkinstrumenten voor de beoefening van de Nieuwste Geschiedenis. Hij was de drijvende kracht van het Interuniversitair Centrum voor Hedendaagse Geschiedenis en stichtte het *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*.⁵ Zijn vele initiatieven werden in de mate van het mogelijke voortgezet door zijn opvolgers. De contemporanistiek wordt aan de Gentse universiteit haast exclusief beoefend binnen de Letterenfaculteit in de vakgroep Nieuwste Geschiedenis, die in voltijdse eenheden uitgedrukt 9,1 personeelsleden (VTE-personeel) telde in 1991⁶ en 39 % van de Vlaamse afgestudeerden in de Nieuwste Geschiedenis vormde in de jaren 1980. Het onderzoek binnen de vakgroep bestrijkt het hele maatschappelijke spectrum, met iets minder aandacht voor de economische en de religieuze geschiedenis. Buiten de Letterenfaculteit wordt nog belangrijk historisch onderzoek verricht aan de Faculteit van de Sociale en de Politieke Wetenschappen (rond de moderne massamedia en de internationale betrekkingen).⁷

De Gentse School rond Dhondt kreeg in ruime mate een verlengstuk aan de Vrije Universiteit te Brussel (VUB), die zich vanaf 1969 als een zelfstandige universiteit profileerde en heel wat oud-studenten van de Gentse universiteit in haar professorenkorps opnam. Binnen de Letterenfaculteit werd veel aandacht besteed aan de binnenlandse politieke geschiedenis, de historische ontwikkeling van de vrijzinnigheid en – door de aanwezigheid van de opleiding communicatiewetenschappen binnen de faculteit – de massamedia. De eigenlijke cultuur- en mentaliteitsgeschiedenis kreeg minder aandacht. De vakgroep Nieuwste Geschiedenis telde in 1991 9 VTE-personeel en vormde 9 % van de

5. Over Jan Dhondt, zie W.P. BLOCKMANS en H. GAUS, "Jan Dhondt (1915-1972)", in A.H. HUSSSEN, E.H. KOSSMAN en H. RENNER eds., *Historici van de twintigste eeuw* (Utrecht-Antwerpen, 1981) 281-196.

6. In dit cijfer zijn wel de mandaathouders van het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek, maar niet de projectonderzoekers begrepen.

7. R. VAN EENOO e.a., "Deelrapport", 93-94.

Vlaamse contemporanisten in de jaren 1980.⁸ Een opvallend gegeven was dat aan de VUB – een jonge instelling met een sterke dynamiek – ook heel wat historisch onderzoek verricht werd buiten de Letterenfaculteit, onder meer in Economische en Sociale Wetenschappen en in de Rechtsfaculteit. Vooral de sociaal-economische geschiedenis kreeg daardoor een bijkomende impuls.⁹

Een analoog fenomeen deed zich in nog sterkere mate voor aan de Katholieke Universiteit Leuven (K.U.Leuven), die in 1968 volledig autonoom werd en die nadien ook een sterke vernieuwing en expansie kende. In haast alle faculteiten van de humane wetenschappen werden contemporanisten aangesteld voor historisch onderwijs en onderzoek. Er werden interfacultaire centra opgericht, zoals het KADOC¹⁰ die het historisch onderzoek ondersteunden. Binnen de Letterenfaculteit was het onderzoek in de Nieuwste Geschiedenis vanaf de late jaren vijftig op gang gebracht door Franstalige professoren als R. Aubert, H. Haag en J. Ruwet. Hun Nederlandstalige opvolgers gaven een forse uitbreiding aan de vakgroep Nieuwste Geschiedenis, die in 1991 14,5 VTE-personeel telde en 54 % van de Vlaamse contemporaneïsten vormde in de jaren 1980. Het Leuvens onderzoek, dat dus ook vanuit een vijftal andere faculteiten gevoed werd, oriënteerde zich vooral op de economische geschiedenis, de ontwikkeling van de nationale en de sociale bewegingen, de relatie tussen Kerk en samenleving, de onderwijs- en cultuurgeschiedenis.¹¹

Aan de Franstalige universiteiten, die reeds in de jaren 1950 de contemporanistiek op gang hadden gebracht, trad minder vernieuwing op in de jaren 1970. Aan de Université catholique de Louvain (UCL) was de basis voor de beoefening van de Nieuwste Geschiedenis vooral gelegd door R. Aubert en H. Haag. De contemporanistiek werd er in mindere mate dan aan de K.U.Leuven beoefend in andere faculteiten. Binnen de Letterenfaculteit telde de vakgroep Nieuwste Geschiedenis 8 VTE-personeel in 1991 en zij vormde 57,5 % van de Franstalige contemporanisten in de jaren 1980. Aan de UCL werd vooral onderzoek verricht over de relatie tussen Kerk en samenleving, het wallingantisme, de mentaliteits- en cultuurgeschiedenis (met veel aandacht voor het

8. De relatief grote personeelsgroep omvat een ruim aantal mandaathouders van het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek (NFWO).

9. R. VAN EENOO e.a., "Deelrapport", 94-95.

10. Zie infra.

11. R. VAN EENOO e.a., "Deelrapport", 92-93.

onderwijs en het feminisme), de internationale betrekkingen, de Europese eenmaking en de Belgische expansie.

Aan de Université libre de Bruxelles (ULB) concentreerde de contemporanistiek zich vooral binnen de Letterenfaculteit, waar de vakgroep Nieuwste Geschiedenis in 1991 5,5 VTE-personeel telde en 17,5 % van de Franstalige contemporanisten vormde. Daarbuiten werd wel enig historisch onderzoek verricht in andere faculteiten, zoals de faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen en de "Etudes Européennes". Aanvankelijk bestond er aan de ULB vooral aandacht voor de politieke geschiedenis, de expansiegeschiedenis en de historische evolutie van de vrijzinnigheid (J. Bartier, J. Stengers). Nadien was er meer belangstelling voor de sociaal-economische geschiedenis, de sociale bewegingen, het feminisme en de media.

Aan de Université de Liège (ULg) telde de vakgroep Nieuwste Geschiedenis in 1991 3 VTE-personeel en zij vormde 25 % van de Franstalige contemporanisten in de jaren 1980. Ook in Economische en Sociale Wetenschappen werd historisch onderzoek verricht. Aan de Luikse universiteit lag de nadruk traditioneel op de politieke en de economische geschiedenis (R. Demoulin, E. Hélin). Deze traditie hield tot op heden stand. In het recente verleden nam de belangstelling toe voor de geschiedenis van de internationale betrekkingen.

Naast de universiteiten met afstudeerrichtingen in de geschiedenis, werd ook aan een aantal kandidatuurinstellingen historisch onderzoek met betrekking tot de Nieuwste Tijd verricht. Aan Vlaamse zijde was dit het geval aan de Katholieke Universiteit Brussel (voorheen UFSAL) en de Universitaire Faculteiten Sint-Ignatius te Antwerpen (UFSIA). Aan Franstalige zijde gold dit voor de Facultés universitaires Saint-Louis te Brussel en de Facultés universitaires Notre-Dame de la Paix te Namen. Het onderzoek aan deze instellingen, die niet zelden gelieerd waren met een van de grote universiteiten, leunde in de regel aan bij het onderzoek van de partnerinstelling.¹² Soms ook werd ingespeeld op lokale opportuniteiten.¹³

12. Bij wijze van voorbeeld kan verwezen worden naar het vernieuwend werk van Mgr. A. Simon op het domein van de politiek-religieuze geschiedenis aan de Facultés universitaires Saint-Louis te Brussel, een instelling die nauw aanleunde bij de U.C.L.

13. Dit geldt bijvoorbeeld voor de Fondation Meuse-Moselle te Namen en het Centrum voor Bedrijfs geschiedenis in UFSIA.

Wanneer men de onderzoekssituatie en de onderzoekszwaartepunten aan de verschillende universiteiten met elkaar vergelijkt, dringen zich enkele vaststellingen op:

1° De Gentse universiteit heeft, dank zij het baanbrekend werk van J. Dhondt, nog steeds een belangrijk aandeel in de produktie van de belangrijkste werkinstrumenten voor de Nieuwste Geschiedenis.¹⁴

2° Aan de grote universiteiten bestaat er belangstelling voor de historische ontwikkeling van alle domeinen van het maatschappelijk leven. Wel zijn er accentverschillen waar te nemen. Zo is het opvallend dat er meer interesse bestaat voor de geschiedenis van de internationale betrekkingen en van de Belgische expansie aan de Franstalige universiteiten. De studie van het katholicisme en de vrijzinnigheid krijgt als vanzelfsprekend meer aandacht aan de levensbeschouwelijk getinte universiteiten. De K.U.Leuven beweegt zich daarnaast vooral op het domein van de cultuur- en mentaliteitsgeschiedenis en de VUB op dat van de politieke geschiedenis. De UG legt zich in sterke mate toe op sociale en mediageschiedenis, de ULg op economische geschiedenis, de ULB en de UCL op de geschiedenis van de internationale betrekkingen en de Belgische expansie.

3° De nationale, Belgische invalshoek in het onderzoek springt in het oog. Zoals ook uit de bijdrage van R. Aubert blijkt,¹⁵ bestaat er weinig belangstelling voor internationaal – al of niet comparatief – onderzoek. Hierin komt de laatste jaren wel enige verandering, dank zij de toenemende internationalisering van het universitair onderwijs. Het zijn vooral de studenten en de pas afgestudeerde historici die hier het voortouw nemen.

4° Het zijn eveneens de studenten en de jongere onderzoekers die in de eerste plaats verantwoordelijk zijn voor een geleidelijke verschuiving van de thematische en de chronologische aandachtspunten in het onderzoek. De politieke en later ook de economische geschiedenis verloren geleidelijk terrein ten voordele van de mentaliteits- en cultuurgeschiedenis. Chronologisch verschoof de belangstelling van de negentiende naar de twintigste eeuw. De 'chronologische frontlinie' schoof geleidelijk op, zodat momenteel reeds heel wat onderzoek wordt verricht over de periode na 1945.¹⁶

14. Bedoeld worden onder meer de jaarlijkse bibliografie van de geschiedenis van België, het *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis* en de uitgaven van het Interuniversitair Centrum voor Hedendaagse Geschiedenis.

15. Zie supra.

16. R. VAN EENOO e.a., "Deelrapport", 109-111.

5° Vooral aan de 'jongere', Nederlandstalige universiteiten (K.U.Leuven en VUB) wordt op ruime schaal historisch onderzoek verricht buiten de Letterenfaculteit en zijn innoverende tendensen waar te nemen in de richting van interdisciplinair en collectief onderzoek.

6° Aan de meeste grote universiteiten blijven de vakgroepen Nieuwste Geschiedenis relatief onderbestaft. Het blijkt meestal niet gemakkelijk een historisch gegroeide achterstand in te lopen. De overbelasting van het personeel, die hieruit voortvloeit, hypothekeert het onderzoek. Daardoor wordt het nog eens extra moeilijk voor de Nieuwste Geschiedenis om een rechtmatig aandeel te verwerven binnen de nationale onderzoeksfondsen en de traditionele wetenschappelijke instellingen, met het risico dat men terechtkomt in een vicieuze cirkel en het onderzoekspotentieel onvoldoende ontwikkeld wordt.

DE WETENSCHAPPELIJKE FONDSEN, INSTELLINGEN EN GENOOTSCHAPPEN

In het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek werden in de periode 1980-1991 slechts 19 % van de onderzoeksmandaten (en zelfs maar 16,5 % van de permanente mandaten) en 20 % van de Kredieten aan Navorsers aan de Nieuwste Geschiedenis toegekend. Het aandeel in de betoelaging door het Fonds voor Kollektief Fundamenteel Onderzoek bedroeg 17 %.¹⁷ Een grondiger analyse van de onderzoeksfinanciering maakt duidelijk dat gevestigde onderzoekstradities en -groepen zich vrij goed weten te handhaven en dat er een duidelijke band bestaat tussen de onderwijsbelasting en het onderzoekspotentieel. Beide factoren spelen in het nadeel van de Nieuwste Geschiedenis. Dat blijkt nog sterker wanneer men het uiterst geringe aandeel van de contemporanistiek in de grote financieringsstromen, de geconcentreerde onderzoeksacties (GOA) en de interuniversitaire attractiepolen (TUAP) onder ogen neemt.

In de traditionele wetenschappelijke instellingen springt de ondervertegenwoordiging van de Nieuwste Geschiedenis evenzeer in het oog. In de Klasse der Letteren en Morele en Staatkundige Wetenschappen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten (werkende en corresponderende leden) behoren aan Franstalige zijde momenteel 3 op 10 historici tot dit vakgebied en aan

17. R. VAN EENOO e.a., "Deelrapport", 91.

Nederlandstalige zijde slechts 2 op 11.¹⁸ In de reeks *Verhandelingen* van de Academie werden tot zover slechts 10 van de 140 bijdragen (7%) gewijd aan de Nieuwste Tijd. In de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, die 16 leden telt, zetelen slechts 2 contemporanisten. Deze commissie legt zich vooral toe op de uitgave van historische bronnen. Vanaf 1954 werden ook bronnen voor de Nieuwste Geschiedenis gepubliceerd, maar tot dusver in zeer bescheiden mate. In de reeks *Handelingen* van deze commissie handelden 62 van de 411 bijdragen (7%) in de periode 1937-1991 over de Nieuwste Tijd.

Een analoge situatie doet zich voor in wetenschappelijke genootschappen met een minder officieel karakter. Het Belgisch Centrum voor Landelijke Geschiedenis (°1962) publiceerde tot zover een honderdtal studies, waarvan ongeveer vijftien in zekere mate aandacht besteedden aan de 19e-20e eeuw. Het genootschap *Standen en Landen* (° 1950), dat zich vooral op de instellingsgeschiedenis in de ruime zin toelegde, besteedde vanaf het midden van de jaren 1960 bewust meer aandacht aan de Nieuwste Geschiedenis maar die kwam niettemin tot op heden slechts matig aan bod in de publikatiereeks van de vereniging. De historische commissie van het Gemeentekrediet (° 1947), die zich tot doel stelde de lokale geschiedenis te stimuleren, kan een ietwat positiever bilan voorleggen: ruim een derde van haar historische uitgaven en tentoonstellingscatalogi handelt over de 19e-20e eeuw.

Aangezien het voor de beoefenaars van de Nieuwste Geschiedenis niet zo gemakkelijk bleek een plaats te verwerven binnen de gevestigde wetenschappelijke instellingen en genootschappen, werd in 1955, vooral door toedoen van J. Dhondt, een specifiek samenwerkingsverband voor contemporanisten opgericht, het Interuniversitair Centrum voor Hedendaagse Geschiedenis (ICHG). Aanvankelijk beschikte dit centrum over voldoende kredieten om meerdere onderzoekers aan te trekken maar de geleidelijke vermindering van de overheidstoelagen voor dit nationaal centrum – als gevolg van het federaliseringsproces – bewerkten dat men zich uiteindelijk moest beperken tot de publikatie – in een vertraagd tempo – van werkinstrumenten. De hoofdverdiensite van het ICHG blijft dat het erin geslaagd is een groot aantal bibliografieën en persrepertoria, inventarissen en bronnenpublicaties ter beschikking te stellen van de

18. Informatie afkomstig uit de Jaarboeken van de Franstalige en de Nederlandstalige Academie.

contemporanisten in een periode waarin hun vakgebied uit het niets moest gecreëerd worden.¹⁹

De besloten werking van het ICHG werd rond 1970 door een nieuwe generatie contemporanisten als ontoereikend ervaren. In 1972 werd daarom de Belgische Vereniging voor Nieuwste Geschiedenis opgericht, die de basis van de interuniversitaire samenwerking wilde verbreden. De nieuwe vereniging kreeg een zeer democratische structuur en werd vooral een contactorgaan voor jongere historici, van wie vernieuwende en stimulerende ideeën werden verwacht. De vereniging organiseerde jaarlijkse reflectiemomenten (vanaf 1982 de "Dag van de Nieuwste Geschiedenis") en zij publiceerde regelmatig overzichten van de licentiaatsverhandelingen en het lopend onderzoek met betrekking tot het eigen vakgebied. Vanaf 1977 verspreidde zij een *Mededelingenblad*. Zij droeg in ruime mate bij tot vruchtbare wetenschappelijke contacten tussen de jongere Belgische contemporanisten. Zij beschikte echter niet over de financiële middelen om belangrijke publikatiereeksen op te zetten.

Uit wat voorafgaat moge blijken dat het onderzoekspotentieel van de Nieuwste Geschiedenis, niettegenstaande de fors toegenomen belangstelling van de studenten voor dit vakgebied, relatief beperkt bleef aan de universiteiten en in de gevestigde wetenschappelijke instellingen en genootschappen. Dit beeld moet nog aangevuld worden met een overzicht van de wetenschappelijke infrastructuur, waartoe vooral het archiefwezen en de documentatiesector kunnen gerekend worden.²⁰ De vertraagde en soms nog gebrekkige organisatie van deze infrastructuur heeft een bijkomende hypotheek op het onderzoek betreffende de Nieuwste Geschiedenis gelegd.

HET ARCHIEF- EN DOCUMENTATIEWEZEN

In het openbaar archiefwezen, met name in de diensten van het Algemeen Rijksarchief, bestond er tot voor korte tijd weinig aandacht voor het hedendaags archief.²¹ De samenstelling van het personeelsbestand (in 1972 waren er op 62 archivariissen 7 contemporanisten, twintig jaar

19. Zie in verband met de werking van het ICHG: R. DEMOULIN, *Cent Cahiers. Honderd Bijdragen*, Bijdragen ICHG 101 (Leuven-Brussel) 1987.

20. De bibliotheeksector en de museale sector worden in dit overzicht buiten beschouwing gelaten, omdat zij voor de Nieuwste Geschiedenis veeleer van secundaire betekenis zijn.

21. De gegevens zijn gebaseerd op publikaties en een bevraging van de respectieve instellingen, organisaties en verenigingen.

later 9 op de 56) en de onderzoeksoriëntering van de aanwezige archivariissen hebben dit in de hand gewerkt. Onder druk van de archiefvormers – de openbare instellingen – en de contemporanisten is in deze toestand geleidelijk een verandering opgetreden. In de laatste jaren werden grote inspanningen geleverd om de enorme massa hedendaags archief op een oordeelkundige manier te verwerven, te verwerken en beschikbaar te stellen voor het onderzoek. Vooral voor de archieven van de 20e eeuw werd een massale inhaaloperatie doorgevoerd.²² Het onderzoek dat binnen het Algemeen Rijksarchief zelf plaatsvindt heeft hoofdzakelijk een ondersteunende functie voor de archiefverwerking en voor de organisatie van educatieve tentoonstellingen. Slechts langzaam treedt hier een verschuiving op in de richting van de Nieuwste Geschiedenis. Het onderzoek dat de archivariissen ten persoonlijke titel verrichten slaat nog hoofdzakelijk op het Ancien Régime.

De situatie in de sector van de privé-archieven is zeker niet rooskleuriger. Zij beschikken zelden over een wetenschappelijke staf, zijn meestal rudimentair geïnteriseerd en zijn niet gemakkelijk toegankelijk. In de kerkelijke en vooral in de bisschoppelijke archieven is de toestand nog vrij bevredigend.²³ De meeste archieffondsen zijn er ontsloten en toegankelijk, wat het onderzoek over de religieuze en de bredere maatschappelijke geschiedenis ten goede is gekomen.

Speciale aandacht verdienen de talrijke documentatiecentra die in de laatste decennia ontstaan zijn en die een disparate, maar niet te verwaarlozen ondersteuning bieden voor de contemporanistiek. De meeste van deze documentatiecentra verzamelen rond een specifiek thematisch gebied niet enkel archieven, maar ook periodieken en andere gedrukte documentatie en daarnaast ook beeld- en geluidsmateriaal. Hun specialisatiegraad komt hun wetenschappelijke dienstverlening ten goede. Soms ontwikkelen zij eveneens een socio-culturele werking. In een aantal gevallen leggen zij zich ook zelf toe op historisch onderzoek.

Een van de belangrijkste centra van die aard is het nationale, tweetalige Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog (° 1970) dat enerzijds historische documentatie

22. Na 1945 werden 315 inventarissen gepubliceerd door het Algemeen Rijksarchief. 68 hiervan (21,5 %) hebben geheel of gedeeltelijk betrekking op de Nieuwste Geschiedenis; dit geldt ook voor 40 van de 77 "miscellanea archivistica" (52 %), voor 11 van de 27 studies (40,7 %) en 17 van de 58 publikaties van de educatieve dienst (29,3 %).

23. Dit geldt vooral voor de bisschoppelijke archieven van Brugge, Gent, Mechelen en Luik.

verzamelt en bewaart en anderzijds een onderzoeksfunctie heeft. Het centrum heeft zijn werkingsterrein geleidelijk verbreed tot de scharnierperiode 1930-1950 en heeft vooral in de laatste jaren een nieuwe dynamiek ontwikkeld.²⁴ Daarnaast ontstonden een aantal documentatiecentra met aandacht voor de etnisch-culturele problematiek, zoals het Archief en Museum van het Vlaams Cultuurleven (AMVC) te Antwerpen²⁵ en het Fonds d'Histoire du Mouvement Wallon te Luik.²⁶ Verder zijn een aantal regionale documentatiecentra te vermelden, zoals de Provinciale Bibliotheek en Cultuurarchief te Brugge en het Provinciaal Archief- en Documentatiecentrum te Hasselt.²⁷

In het Vlaamse landsgedeelte werden vanaf 1976 documentatie- en onderzoekscentra opgericht die bedoeld waren als een geëigende infrastructuur voor historisch onderzoek over de grote sociale en politieke stromingen. Deze centra ontstonden niet vanuit een ideologische of politieke maar vanuit een duidelijke wetenschappelijke reflex. De historische documentatie van de intermediaire politieke, sociale en culturele organisaties, die niet kon opgevangen worden in de openbare archieven, was in sterke mate bedreigd en dreigde verloren te gaan. Het proces van sensibilisering en fondsenwerving verliep zeer moeizaam in de beginjaren. In feite was de ontwikkeling van deze centra mogelijk dank zij de bijzondere tewerkstellingsprogramma's die de overheid lanceerde om de economische crisis van de jaren 1970 te bestrijden. Vanaf 1985 werden de betrokken centra in bescheiden mate betoelaagd door de Vlaamse Gemeenschap, wat hun verdere groei ten goede kwam. Uiteindelijk ontstonden vier centra met analoge doelstellingen: het

24. Het personeelsbestand van het centrum bestond in 1992 uit 8 wetenschappelijke en 6 administratieve personeelsleden, met daarnaast nog 4 medewerkers in een bijzonder tewerkstellingsstatuut. Het centrum publiceerde tot zover 15 tijdschriftafleveringen, 5 repertoria, 26 inventarissen en 8 losse publikaties.

25. In 1933 ontstond op initiatief van het Antwerpse stadsbestuur het Museum van de Vlaamse Letterkunde, dat in 1945 werd omgevormd tot AMVC. Het centrum ontwikkelt meer een culturele dan een historische werking. Slechts 7 van de 32 publikaties tot zover zijn van historische aard.

26. Dit centrum, opgericht in 1956, bewaart archieven van wallingantische verenigingen en militanten; het bezit een interessante collectie persknipsels en een gespecialiseerde bibliotheek.

27. Het Westvlaamse centrum bewaart naast bibliotheekmateriaal ook archief- en audiovisueel materiaal. Het Limburgse centrum bewaart vooral bibliotheekmateriaal en sinds 1982 archief van literatoren. Het vervult ook een coördinerende functie ten aanzien van de documentatiedepots in de provincie en het beheert het Centrum voor de Geschiedenis van de Boerenkrijg.

Katholiek Documentatie- en Onderzoekscentrum (KADOC, ° 1976) te Leuven, het Archief en Museum van de Socialistische Arbeidersbeweging (AMSAB, ° 1980) en het Liberaal Archief (° 1982) te Gent en tenslotte het Archief- en Documentatiecentrum voor het Vlaams-Nationalisme (ADV N, ° 1984) te Antwerpen. Tussen deze centra kwam een intense samenwerking tot stand.²⁸

Aan Franstalige zijde werden voorlopig vooral in de katholieke wereld pogingen ondernomen om analoge documentatiecentra op te richten. Zo ontstond in 1979 het Centre d'Animation et de Recherche en Histoire Ouvrière et Populaire (CARHOP).²⁹ In 1989 kende ARCA (Archives du monde catholique) een bescheiden start aan de U.C.L. Aan socialistische en liberale zijde werden tot zover geen gecentraliseerde initiatieven genomen. Het Institut Emile Vandervelde en het Centre Paul Hymans fungeren veeleer als studiediensten van respectievelijk de socialistische en de liberale partij. Hun historische documentatiefunctie is van ondergeschikt belang en op het vlak van het historisch onderzoek spelen zij geen rol van betekenis.

De oprichting van gespecialiseerde documentatie- (en eventueel onderzoeks)centra heeft vooral in Vlaanderen een complementariteit tot stand gebracht met het openbaar archiefwezen en het onderzoekspotentieel van de Nieuwste Geschiedenis versterkt. De nieuwe documentatiecentra hebben hun succes niet enkel te danken aan hun wetenschappelijke maar ook aan hun maatschappelijke dienstverlening en aan hun socio-culturele werking. Door in te spelen op een aantal maatschappelijke behoeften hebben zij de nodige steun weten te verwerven voor een verbreding van de historische wetenschappelijke infrastructuur. Dit is een grote verdienste

28. Deze centra stellen momenteel tesamen een honderdtal personeelsleden te werk, waarvan een grote meerderheid in het kader van het Derde Arbeidscircuit. Zij beheren een uitvoerig documentatiebestand – archieven, periodieken, brochures en boeken, foto's, affiches en films – en zijn ook zeer actief op onderzoeksvlak. Zo publiceerde het KADOC tot zover 15 studies, 17 'diverse publikaties' en 36 inventarissen. Het KADOC is als enige van deze centra geïntegreerd in een universiteit, met name de K.U.Leuven. Het AMSAB heeft meer dan de andere centra een museumfunctie ontwikkeld. Het Liberaal Archief en het ADVN hebben naast hun historische documentatie een gespecialiseerde wetenschappelijke bibliotheek uitgebouwd, respectievelijk over de ontwikkeling van het liberalisme en de nationale bewegingen in Europa.

29. Dit centrum heeft banden met de christelijke arbeidersbeweging. Het legt zich evenzeer toe op vorming en animatie als op documentatieverwerving en sociaal-historisch onderzoek.

maar het houdt – met name voor de onderzoeksactiviteiten van de betrokken centra – ook een dubbel risico in, namelijk dat zij al te zeer de vulgariserende toer opgaan en zich eventueel te afhankelijk opstellen ten aanzien van de eigen politieke of levensbeschouwelijke achterban. Indien zij echter de nodige zorg aan de dag leggen om deze valkuilen uit de weg te gaan, kunnen zij niet enkel als documentatiecentra maar ook als onderzoeksinstellingen een waardevolle bijdrage leveren voor de verdere ontwikkeling van de contemporanistiek in België.

BESLUIT

De beoefening van de Nieuwste Geschiedenis kwam vanaf de jaren 1950 op gang binnen de grote, gevestigde universiteiten. De toenemende belangstelling van de studenten voor het vakgebied – vooral vanaf de jaren 1960 – werkte deze ontwikkeling verder in de hand. De wetenschappelijke infrastructuur voor de Nieuwste Geschiedenis was echter nagenoeg onbestaande. De nodige werkinstrumenten ontbraken. Het is de verdienste van de eerste generatie contemporanisten, verenigd binnen het Interuniversitair Centrum voor Hedendaagse Geschiedenis dat zij het instrumentarium voor een wetenschappelijke geschiedschrijving heeft tot stand gebracht.

In de jaren 1970 verbreedde het draagvlak van de contemporanistiek. Vooral in Vlaanderen deden zich nieuwe mogelijkheden voor. Daar kenden de ‘jongere’ universiteiten (K.U.Leuven en VUB) een forse expansie. In diverse faculteiten werden contemporanisten benoemd, wat een interdisciplinaire aanpak in de hand werkte. De sterke toename van het aantal studenten leidde ook in de andere universiteiten tot een zekere uitbreiding van het universitaire kader. Via de Vereniging voor Nieuwste Geschiedenis werd de samenwerking tussen de Belgische contemporanisten bevorderd.

De kwantitatieve expansie werd echter niet gevolgd door een even opvallende toename van het onderzoekspotentieel. Aan de grootste universiteiten legde de onderwijsbelasting een hypotheek op de onderzoekskansen. De forse groei van het studentenaantal, die niet tot een evenredige toename van het universitair personeel leidde, creëerde ten dele een belemmering voor het onderzoek binnen de universitaire vakgroepen. Dit had zijn gevolgen voor de werving van onderzoeksmandaten en -kredieten bij de geëigende instellingen.

Door het tekort aan wetenschappelijke ‘stootkracht’ werd de toegang bemoeilijkt tot de gevestigde wetenschappelijke instellingen en

genootschappen, waar zich bovendien een zekere inertie liet gelden en de meer traditionele onderzoekssectoren relatief goed standhielden.

Ook op het vlak van de wetenschappelijke infrastructuur viel er lange tijd een duidelijke inertie aan te wijzen, vooral in het openbaar archiefwezen. Pas in het laatste decennium is hierin duidelijk een verandering opgetreden, onder druk van de archiefvormers, de onderzoekers en complementaire maar ook min of meer competitieve initiatieven in de semi-officiële en de privé-sector. Vooral in Vlaanderen werden thematische, gespecialiseerde documentatie- en onderzoekscentra opgericht, die zich ook toeleghden op maatschappelijke dienstverlening met de vermelde voor- en nadelen die hieraan verbonden waren.

Het is duidelijk dat de contemporanistiek in België nog over een aantal drempels heen moet. Het archief- en documentatiewezen moet verder en op een meer professionele wijze uitgebouwd worden. De onderzoeksmogelijkheden die door de wetenschappelijke fondsen, instellingen en genootschappen geboden worden moeten meer benut worden. De universitaire vakgroepen – vooral aan de grote universiteiten – verdienen een betere bestafling. Het onderzoekspotentieel moet dus verder opgevoerd en beter aangewend worden. Een bijkomende strategie die zich in dit verband opdringt is een activering van de interuniversitaire samenwerking, op het niveau van de doctoraatsopleiding en het collectief onderzoek. Men moet eveneens meer oog hebben voor de internationale dimensie die ook in de wereld van onderwijs, wetenschap en cultuur steeds belangrijker wordt. De Belgische contemporanisten moeten zich meer profileren in de sfeer van de internationale, comparatieve geschiedenis, waarvoor zij goed zijn uitgerust. Met het oog hierop moeten ook internationale samenwerkingsverbanden tot stand gebracht worden. Allicht kan de Belgische Vereniging voor Nieuwste Geschiedenis, die een trefpunt is voor de jongere contemporanisten, van wie nieuwe impulsen mogen verwacht worden, bijdragen tot deze ontwikkeling.